

PROGRAM IZOBRAZBE »AKTIVACIJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ«

Erasmus+

Poziv: KA2-1-2023

Ključna aktivnost 2 (KA2) – Suradnja organizacija i institucija: Mala partnerstva u području obrazovanja odraslih

Broj projekta: 2023-1-SI01-KA210-ADU-000156306

Naziv projekta: »JAČANJE OSOBNE ODGOVORNOSTI U ZATVORSKOM SUSTAVU ZA ODRŽIVOST U DRUŠTVU«

Kratak naziv projekta: »FirstINthenOUT«

Razdoblje provedbe projekta: 1. 9. 2023. – 28. 2. 2025.

Koordinator projekta: Cene Štupar – CILJ (SI)

Partner u projektu: Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu (HR)

Pridruženi partner: Ministarstvo za pravosudje, URSIKS (SI)

Program su pripremili članovi projektnog tima:

Anto Aščić, Renata Bačvić, Smiljka Baranček, Dragica Glažar, Mira Jakupaj, Jure Jamšek, Sanda Jerman, Zdenko Jušić, Josipa Maras Babić, Srećko Podsečki i Željka Mlinarić.

Veljača 2025.

1.) IME PROGRAMA IZOBRAZBE

Aktivacija za održivi razvoj

2.) SVRHA PROGRAMA IZOBRAZBE

Primarna svrha

Program "Aktivacija za održivi razvoj" namijenjen je podršci zaposlenicima i vanjskim izvođačima u zatvorskom sustavu u razvoju kompetencija za sveobuhvatno razumijevanje, planiranje, provedbu i podršku održivim praksama u zatvorima. Svrha programa je jačanje znanja, kompetencija i vrijednosti zaposlenika i vanjskih izvođača radova u zatvorskom sustavu za sustavni prijelaz na održive prakse, uključivanjem zatvorenika u održive aktivnosti unutar zatvora. Program tako izravno odgovara na postojeće potrebe za osposobljavanjem zaposlenika i vanjskih izvođača u zatvorskom sustavu u području održivog razvoja, s ciljem jačanja njihove uloge u zelenoj tranziciji, promicanja kružnog gospodarstva i promicanja socijalne pravde u zatvorskom okruženju.

Program razvija holističke kompetencije koje uključuju kritičko razumijevanje, praktične vještine i vrijednosnu orijentaciju potrebnu za provedbu održivih praksi u institucionalnom okruženju. Zaposlenici i vanjski izvođači radova razvijat će specifične kompetencije za uključivanje zatvorenika u održive inicijative, što će doprinijeti većoj održivoj učinkovitosti i poboljšanju kvalitete života u zatvorskom sustavu.

Sekundarna svrha

Program neizravno doprinosi podizanju svijesti zatvorenika o važnosti održivog razvoja i uključuje ih u održive inicijative u zatvorskom okruženju. Osim toga, utječe na širenje održivih vrijednosti u široj lokalnoj i profesionalnoj zajednici. Program potiče dvosmjernu inkluziju, gdje zatvorenici aktivno sudjeluju u održivim inicijativama, dok zatvorske ustanove usvajaju nove pristupe koji doprinose održivom razvoju izvan zatvorskog okruženja. Ovim programom jačamo mostove između zatvorenika, stručnog osoblja i šireg društva te potičemo uključivu zelenu tranziciju i uključivo društvo.

Pravna osnova za razvoj programa

Promicanje održivih praksi u radu sa zatvorenicima ima čvrstu pravnu osnovu u nekoliko međunarodnih, europskih i nacionalnih dokumenata. I Republika Slovenija i Republika Hrvatska, kao članice Europske unije i potpisnice međunarodnih obveza, dužne su provoditi načela održivog razvoja u svim segmentima društva - uključujući kaznenopravni sustav i obrazovanje unutar zatvorskih sustava.

Ena izmed ključnih evropskih podlag je **Evropski zeleni dogovor** (European Green Deal), ki poziva vse javne institucije – uključno z izobraževalnimi – k aktivnemu prispevku k preходу na trajnostno in podnebno nevtralno družbo. Učitelji in zaposleni v zaporskih ustanovah, kot javni uslužbenci, imaju pri tem pomembno vlogo, saj lahko s svojimi pristopi oblikujejo trajnostno naravnane vrednote med zaprtimi osobami (European Green Deal, COM(2019) 640 final).

Na globalnoj razini, ovom cilju doprinosi **Agenda za održivi razvoj do 2030. godine** koja, u okviru Ciljeva održivog razvoja (SDG), ističe važnost obrazovanja za održivost (cilj 4.7) i pristupa znanju i informacijama za održivi život (cilj 12.8). Ovi ciljevi izravno podržavaju uključivanje sadržaja o održivim praksama u nastavne planove i programe koje su razvili multiplikatori – stručnjaci zaduženi za osposobljavanje učitelja i drugih stručnjaka u zatvorima (Ciljevi održivog razvoja UN-a).

Strategija EU-a za pravosudnu izobrazbu 2021.-2024. dodatno naglašava važnost integriranja tema održivosti u programe izobrazbe pravosudnih stručnjaka. Multiplikatori koji pružaju osposobljavanje unutar pravosudnih i zatvorskih sustava ovime se pozivaju da sustavno implementiraju sadržaj koji se bavi ekološkom odgovornošću, kružnim gospodarstvom i klimatskim promjenama (Strategija EU-a o europskoj pravosudnoj osposobljavanju 2021. – 2024.).

Nacionalni razvojni dokumenti obje zemlje također prepoznaju važnost održivog razvoja i cjeloživotnog učenja. **Strategija razvoja Slovenije 2030.** postavlja održivi razvoj kao središnji fokus javnih politika i naglašava važnost uključivanja svih stanovnika – uključujući i zatvorenike – u procese obrazovanja i osposobljavanja. Slično tome, **Nacionalna strategija razvoja Republike Hrvatske do 2030.** predviđa holistički razvoj temeljen na održivom upravljanju resursima, znanjem i uključivanju ranjivih skupina (uključujući zatvorenike) u cjeloživotno učenje.

Konačno, **Preporuka Vijeća Europe R(89)12** o obrazovanju u zatvorima navodi da bi svrha obrazovanja zatvorenika trebala biti priprema za odgovoran i produktivan život nakon puštanja na slobodu. U tom kontekstu, održivi sadržaj igra važnu ulogu, doprinoseći osobnom rastu, ekološkoj svijesti i socijalnoj reintegraciji zatvorenika (Vijeće Europe – Preporuka R(89)12).

Zajedno, ovi dokumenti predstavljaju pravnu i stratešku osnovu koja potiče integraciju održivih praksi u obrazovne aktivnosti osoblja i nastavnika koji rade u zatvorskim okruženjima.

Uz međunarodne, europske i nacionalne dokumente, prilikom izrade programa uzeli smo u obzir i sustavnu analizu Popisa dobrih praksi i prijedloga na području održivog razvoja u zatvorskim sustavima Republike Slovenije i Republike Hrvatske, kao i nalaze iz dviju evaluacija pilotnih provedbi programa Aktivacija za održivi razvoj, provedenih u Republici Hrvatskoj (17.-19. prosinca 2024.) i u Republici Sloveniji (3.-4. veljače 2025.).

3.) CILJNA SKUPINA

Primarna ciljna skupina

Svi zaposlenici u zatvorskom sustavu, i nastavno i nenastavno osoblje, te vanjski izvođači radova koji rade u zatvorskom okruženju (učitelji, predavači itd.).

Sekundarna ciljna skupina pod utjecajem primarne ciljne skupine

Zatvorenici

4.) CILJEVI PROGRAMA IZOBRAZBE

Opći cilj

Povećati kapacitete zaposlenika i vanjskih izvođača radova u zatvorskom sustavu za sustavno razumijevanje i praktičnu primjenu načela održivog razvoja te doprinos ostvarenju okolišnih, društvenih i ekonomskih ciljeva unutar zatvora. Program promiče održive vrijednosti u zatvorskom sustavu i omogućuje zaposlenicima i vanjskim izvođačima da postanu pokretači promjena koji aktivno uključuju zatvorenike u održive aktivnosti. Osim toga, program potiče održivi način života koji će utjecati na održive promjene u svakodnevnom životu zaposlenih i zatvorenika, osiguravajući njihov doprinos široj zelenoj tranziciji i uključivom društvu.

Specifični (operativni) ciljevi

A. Svijest i razumijevanje

1. Povećati svijest među zaposlenicima i vanjskim izvođačima radova o važnosti i nužnosti održivog razvoja u zatvorskom sustavu.
2. Razviti sustavno razumijevanje međusobne povezanosti okolišnih, društvenih i ekonomskih dimenzija održivog razvoja.
3. Povećati razumijevanje posljedica neodgovornog upravljanja resursima unutar zatvorskog sustava.
4. Razviti razumijevanje o tome kako klimatske i društvene krize nesrazmjerno utječu na ranjive skupine, uključujući zatvorenike.

B. Znanje i kompetencije

1. Stjecanje specifičnih znanja o održivim strategijama, politikama i mjerama relevantnim za zatvorski sustav.
2. Razviti kompetencije za planiranje i provedbu održivih praksi u svakodnevnom radu i poučavanju zatvorenika (npr. gospodarenje otpadom, energetska učinkovitost itd.).
3. Primjena znanja u praksi – razviti sposobnost prenošenja teorije održivog razvoja u konkretne radne kontekste pri radu sa zatvorenicima i njihovom poučavanju.
4. Sudjelovanje u razvoju održivih inicijativa u zatvorskom okruženju s ciljem smanjenja utjecaja na okoliš, povećanja socijalne pravde i uključivanja zatvorenika u održive inicijative.
5. Razviti kompetencije za olakšavanje promjena ponašanja kod zatvorenika prema održivom ponašanju (npr. putem sudjelovanja, participativnih metoda).

C. Vrijednosti i odgovornost

1. Poticati unutarnju motivaciju zaposlenika i vanjskih izvođača radova u zatvorskom sustavu za promjene u njihovom odnosu s okolinom, zajednicom i bližnjima.
2. Jačati osobnu i profesionalnu odgovornost za provedbu održivih praksi.
3. Oblikovanje uzornog ponašanja zaposlenika i vanjskih izvođača radova u zatvorskom okruženju te pokretača promjena za održivu tranziciju.
4. Promicati odgovornost prema zajednici među zaposlenicima kako bi održivost postala dio institucionalne kulture.

D. Utjecaj i inovacije

1. Integrirati teme održivosti u obrazovne i rehabilitacijske programe za zatvorenike.
2. Doprinijeti razvoju i pilotiranju novih modela održivog razvoja u zatvorskom sustavu.

3. Uvesti mjere koje dugoročno doprinose smanjenju utjecaja na okoliš, povećanju učinkovitosti korištenja resursa i poboljšanju kvalitete života zaposlenika i zatvorenika.
4. Jačati kapacitete za sustavni pristup zelenoj tranziciji i socijalnoj pravdi u zatvorskom sustavu.
5. Koristiti inovativne participativne pristupe (npr. zajedničko stvaranje sa zatvorenicima) za razvoj održivih rješenja s visokim stupnjem lokalne prilagodbe.

5.) UVJETI ZA UKLJUČIVANJE

Nema posebnih uvjeta za uključivanje. Uključiti se može svatko tko odgovara primarnoj ciljnoj skupini programa.

6.) KATALOG ZNANJA ILI. KOMPONENTE SADRŽAJA PROGRAMA IZOBRAZBE

Program je osmišljen u obliku sedam sadržajnih područja i samostalnog rada polaznika. Sadržaj programa prilagođen je radu u zatvorskom sustavu. Sadržajni sklopovi, zajedno sa samostalnim radom za sudionike programa, čine cjelinu programa. Sadržajni sklopovi i samostalan rad polaznika omogućuju postizanje ciljeva programa, kako općih tako i specifičnih ciljeva programa.

Skupovi sadržaja i preporučeno trajanje pojedinačnih skupova sadržaja

Redni broj	Sadržajne jedinice	Trajanje u nastavnim satima
1.	Uvod u održivi razvoj	2
2.	Utjecaj pojedinca na promjene	3

3.	U zdravom tijelu zdrav duh u zdravom okolišu	4
4.	Otpad i reciklaža	4
5.	Sredstva za čišćenje i higijena	4
6.	Hrana i voda	4
7.	Energija	4
	Samostalni rad polaznika	5
	Ukupno	30

Sadržajni skup	Teme	Znanje	Vještine
1. UVOD U ODRŽIVI RAZVOJ U ZATVORSKOM SUSTAVU	Zaštita okoliša	- Opišite glavne ekološke probleme u svijetu (vremenske pojave, katastrofe, voda, tlo, onečišćenje zraka itd.) koji mogu izravno ili neizravno utjecati na funkcioniranje zatvorskog sustava. - Poznaju prirodne uzroke i ljudske aktivnosti koje utječu na klimatske promjene. - Znaju uzroke i navode glavne aktivnosti za probleme okoliša / klimatske promjene koje su rezultat ljudske aktivnosti. - Poznaju osnovne koncepte zaštite okoliša, kao što su klimatske promjene, globalno	- Objasnite kako glavni ekološki problemi (vremenske pojave, katastrofe, voda, tlo, onečišćenje zraka) mogu utjecati na rad u zatvorskom sustavu (ograničenje opskrbe sirovinama, sigurnosni rizici, ograničenje komunikacije, negativan utjecaj na zdravlje zaposlenika i zatvorenika, povećan rizik od nereda i nasilja itd.). - Razumjeti međuovisnost između hvatanja (ponora) i emisija stakleničkih plinova, što je ključno za razumijevanje ravnoteže ciklusa

		zatopljenje, održivi razvoj, zelena tranzicija, ugljična neutralnost, ugljični otisak. - Razlikuju ublažavanje klimatskih promjena (smanjenje emisija stakleničkih plinova) i prilagodbu klimatskim promjenama.	ugljika i mjera za ublažavanje klimatskih promjena. - Izračunavaju vlastiti ugljični i ekološki otisak te identificiraju načine za smanjenje svog ugljičnog i ekološkog otiska. - Razumjeti međuovisnost potrebe za održivim razvojem na više razina, globalnoj, nacionalnoj, organizacijskoj (zatvorski sustav) i individualnoj.
	Motivacija za održivi razvoj u zatvorskom sustavu	- Svjesni su aktivnosti u zatvorskom sustavu koje uzrokuju emisije stakleničkih plinova koji doprinose klimatskim promjenama (grijanje i osvjetljenje prostora, potrošnja vode, gospodarenje otpadom, korištenje zemljišta, mobilnost zaposlenika i zatvorenika itd.). - Svjesni su da zaposlenici i nastavnici u zatvorskom sustavu mogu pozitivno utjecati na okoliš ako su svjesni svoje odgovornosti i educirani su o tome kako mogu doprinijeti održivom ponašanju (očuvanje prirodnih resursa, poput racionalnog korištenja vode i električne energije, odvajanje otpada, recikliranje materijala, poticanje zatvorenika na održivo ponašanje).	- Razumiju zašto su održive operacije nužne u zatvorskom sustavu i razumiju međuovisnost sva tri stupa održivog razvoja (okolišnog, društvenog i ekonomskog): očuvanje prirodnih resursa, društvena odgovornost, uspostavljanje pozitivne klime u zatvorskom sustavu, rehabilitacija zatvorenika, ekonomski učinci poput racionalnog korištenja resursa u zatvorskom sustavu, pozitivan utjecaj na lokalni okoliš... - Izračunajte ugljični otisak jedne od aktivnosti u zatvorskom sustavu koja uzrokuje emisije stakleničkih plinova (na primjer, izračunajte i usporedite putovanja zaposlenika različitim prijevoznim sredstvima).

			- Potiču zatvorenike da smanje svoj ugljični i ekološki otisak te ih potiču da razmisle o tome kako smanjiti vlastiti ugljični i ekološki otisak.
	Zakonodavstvo o zaštiti okoliša	- Poznaju nacionalno i međunarodno zakonodavstvo. ključni dokumenti koji se odnose na zaštitu okoliša. - Upoznati su s ključnim provedbenim dokumentima uprave zatvorskog sustava koji doprinose ciljevima održivog razvoja.	- Povezuju provedbene dokumente uprave zatvora o zaštiti okoliša sa svojim radom. - Iz provedbenih dokumenata uprave zatvora mogu izračunati potrošnju resursa (npr. potrošnju vode, energije, papira, goriva za prijevoz zaposlenika i zatvorenika) koji mogu utjecati na njihov rad i odluke.

Sadržajni skup	Teme	Znanje	Vještine
2. UTJECAJ POJEDINCA NA PROMJENE	Važnost održivog razvoja u zatvorskom sustavu	- Opišite ciljeve održivog razvoja u zatvorskom sustavu i šire (zaštita okoliša, gospodarenje otpadom, načini uštede energije itd.). - Znaju kako motivirati zaposlenike i ostale nastavnike u zatvorskom sustavu da promiču održive životne vrijednosti i aktivno sudjeluju u postizanju Ciljeva održivog razvoja.	- Objasnite potrebu održivog razvoja za sva tri stupa (ekološki, društveni i ekonomski) na razini zatvorskog sustava, kao i na nacionalnoj i globalnoj razini, te ih povežite sa smjernicama za uštedu resursa u zatvorskom sustavu. - Izračunavaju potrošnju resursa u zatvorskom sustavu i predlažu alternativno rješenje za uštedu energije ili vode. - Obrazuju, potiču i motiviraju zaposlenike i vanjske suradnike prema ciljevima održivog razvoja.

	Poticanje zatvorenika na održivo, odgovorno i kritičko djelovanje	- Znaju koja su ponašanja prihvatljiva i u skladu s načelima održivog razvoja (racionalno korištenje vode, električne energije, odvajanje otpada, recikliranje materijala). - Znaju kako potaknuti zatvorenike da usvoje održive životne vrijednosti i aktivno slijede ciljeve održivog razvoja (uštede na radu, lokalna proizvodnja hrane, lokalni proizvodi u kuhanju, recikliranje i ponovna upotreba itd.). - Poznaju metode i pristupe učenju koji doprinose i potiču održivo djelovanje u svakodnevnom životu.	- Uključuje zatvorenike u održive projekte i inicijative. - U obrazovne programe uključuju teme koje promiču načela održivog razvoja i odgovornog upravljanja resursima - Promicati i koristiti prakse učenja, metode poučavanja, pristupe i projekte koji doprinose održivom djelovanju i potiču sudjelovanje osoba u zatvoru, aktivnost, kritičnost, inovativnost (eksperimentalno učenje, stvaranje prostora za dijalog, terenski rad - u vrtu, simulacije, igre u kojima osobe u zatvoru mogu sudjelovati u rješavanju izazova održivog razvoja, aktivno učenje; učenje usmjereno na učenika; učenje temeljeno na projektima; transformativno (situacijsko) učenje; gamifikacija; igranje uloga, primjeri dobre prakse itd.).
	Odgovornost za provedbu načela održivog razvoja u zatvorskom sustavu na svim razinama	- -Svjesni su svoje odgovornosti za provedbu načela održivog razvoja u zatvorskom sustavu na svim razinama (ostali zaposlenici i vanjski suradnici, nadređeni zatvorenika, vanjski dionici). - Znaju da organizirani timski pristup daje najbolje rezultate u rješavanju izazova vezanih uz održivi razvoj.	- Sudjeluju u projektima koji promiču načela održivog razvoja i motiviraju druge na njih. - Predlažu nadređenima i upravi zatvorskog sustava mjere i projekte

		- Sposobni su predstaviti upravi praktično rješenje za rješavanje izazova na radnom mjestu koje doprinosi načelima održivog razvoja	koji potiču održivi razvoj i doprinose uštedi resursa u zatvorskom sustavu. - Surađuju s lokalnom zajednicom i podržavaju održive projekte, uključujući one koji uključuju zatvorenike.
--	--	---	--

Sadržajni skup	Teme	Znanje	Vještine
3. U ZDRAVOM TIJELU ZDRAV DUH U ZDRAVOM OKOLIŠU	Mentalno zdravlje	- Upoznati su sa zakonodavstvom i propisima koji reguliraju zdravstvenu skrb u zatvorima. - Poznaju etičke aspekte i odgovornosti pri radu sa zatvorenicima. - Svjesni su važnosti zaštite privatnosti i povjerljivosti zdravstvenih informacija. - Prepoznati mentalne poremećaje (stres, anksioznost, depresiju). - Poznaju tehnike opuštanja i upravljanja stresom (meditacija, vježbe disanja). - Poznaju osnove psihološke podrške i savjetovanja za zatvorenike.	- U svom radu primjenjuju zakonodavstvo i propise koji reguliraju zdravstvenu zaštitu u zatvorima. - Djeluju u skladu s etičkim načelima. - Zaštititi privatnost i povjerljivost zdravstvenih podataka pri radu sa zatvorenicima. - Predstavljaju i koriste tehnike savjetovanja i podrške za zatvorenike s problemima mentalnog zdravlja. - Vježbaju praktične metode smanjenja stresa, poput meditacije i vježbi disanja. - Sposobni su prepoznati znakove mentalnih poremećaja i znaju

			poduzeti odgovarajuće mjere te potražiti stručnu pomoć.
	Fizičko zdravlje	- osnovne sadržaje o fiziologiji, prehrani, tjelesnoj aktivnosti i mentalnom zdravlju. - Znaju planirati i voditi različite vrste tjelesnih vježbi (kardio, snaga, fleksibilnost, izdržljivost). - Znaju ispravne tehnike vježbanja i sprječavanja ozljeda. - Osposobljeni su za provedbu grupnih i individualnih programa vježbanja. - Razumjeti osnove uravnotežene prehrane i prehrambene potrebe različitih dobnih skupina. - Savjetuju o zdravim prehrambenim navikama i pripremi jelovnika. - Poznaju osnove posebnih prehrambenih potreba i alergija.	- Jasno i učinkovito komunicirati sa zatvorenicima i kolegama. - Aktivno slušaju i odgovaraju na potrebe zatvorenika. - Demonstrirati i podučiti pravilne tehnike izvođenja vježbi. - Prilagođavaju programe obuke prema sposobnostima i potrebama pojedinaca. - U obrazovnim programima i savjetodavnim aktivnostima motiviraju zatvorenike na redovitu tjelesnu aktivnost i zdravu prehranu
	Zdrav okoliš	- Upoznati su s aktivnostima za promicanje zdravog okruženja u zatvoru. - Koriste tehnologiju za praćenje zdravstvenih pokazatelja (npr. nosive uređaje).	- Vode ekološke projekte poput vrtlarstva i uređenja okoliša. - Educirati zatvorenike o održivom aspektu zatvorskog života

Sadržajni skup	Teme	Znanje	Vještine
4. OTPAD I RECIKLAŽA	Otpad	- Poznaju različite vrste otpada (biološki, tekstilni, opasni otpad, elektronički otpad itd.). - Poznaju životni ciklus otpada i njegov utjecaj na okoliš ako se nepropisno zbrine. Razumiju utjecaj nepravilnog gospodarenja otpadom na okoliš i zdravlje. - Svjesni su ekoloških problema poput onečišćenja tla, vode i zraka	- Sposobni su predstaviti zdravstvene i ekološke rizike povezane s nepravilnim gospodarenjem otpadom. - Provoditi i promovirati prakse za smanjenje negativnih utjecaja nepravilnog gospodarenja otpadom na zdravlje i okoliš. - Prepoznaju vrste otpada te ga sortiraju i recikliraju na odgovarajući način. - Predlažu poboljšanja sustava gospodarenja otpadom kako bi se smanjili štetni utjecaji. - Uključuje zatvorenike u predlaganje poboljšanja gospodarenja otpadom.
	Gospodarenje otpadom	- Poznaju različite metode gospodarenja otpadom, kao što su odlaganje na odlagališta, spaljivanje, kompostiranje i recikliranje. - Poznaju procese recikliranja različitih vrsta materijala.	- Identificirati potencijalne izvore onečišćenja povezane s otpadom. - Praktično provesti mjere za sprječavanje onečišćenja tla, vode i zraka otpadom

		- Poznaju metode i mjere za smanjenje nastanka otpada.	
	Gospodarenje otpadom u zatvorskom sustavu	- Razumiju i poznaju sustav gospodarenja otpadom u zatvorskom sustavu. - Razumjeti i biti svjestan važnosti sprječavanja nakupljanja otpada i drugih opasnosti povezanih s gospodarenjem otpadom u zatvorskom sustavu. - Razumjeti važnost podizanja svijesti među zaposlenicima, izvođačima radova i zatvorenicima o pravilnom gospodarenju otpadom	- Organiziraju i upravljaju programima gospodarenja otpadom za zaposlenike i zatvorenike. - Pružaju obuku i motiviraju zatvorenike za sudjelovanje u programima smanjenja otpada. - Učinkovito planiraju i provode strategije smanjenja otpada. - Prilagođavaju se i uvode nove tehnologije i prakse u području gospodarenja otpadom.

Sadržajni skup	Teme	Znanje	Vještine
	Održivi aspekti higijene u zatvorima	- - Znaju pronaći alternative uobičajenim sredstvima za čišćenje i higijenskim proizvodima.	- Učinkovito upravljaju vodom i energijom.

5. SREDSTVA ZA ČIŠĆENJE I HIGIJENA		- Poznaju energetske oznake električnih uređaja. - Upoznati su s barem jednim certifikatom za biorazgradive komercijalne proizvode za čišćenje (Ecolabel, Ecocert). - Razumiju važnost održivih materijala za odjeću i uniforme.	- Recikliraju i aktivno smanjuju otpad od ambalaže od sredstava za čišćenje i higijenskih proizvoda. - Potražite certifikacijske oznake na proizvodima. - Traže informacije o certifikatima koje pronađu na proizvodima na internetu.
	Društvena odgovornost zaposlenika i zatvorenika	- Vide važnost organiziranja redovitih radionica o održivim koracima u području sredstava za čišćenje i higijenu. - Znaju kako potaknuti kolege i zatvorenike na aktivno sudjelovanje u higijenskim programima. - Svjesni su mogućnosti stjecanja znanja iz lokalne okoline.	- Tražiti mogućnosti suradnje s vanjskim pružateljima obrazovnih programa u području sredstava za čišćenje i higijenu. - Traže prilike za suradnju s vanjskim okruženjem (poljoprivrednici, zadruge, mala poduzeća) koje nudi radionice i znanja u području održive upotrebe sredstava za čišćenje i higijenskih proizvoda. - Organiziraju radionice za zatvorenike o važnosti održive upotrebe sredstava za čišćenje i higijene.
	Područja primjene održivih praksi	- Navedite ključna područja za provedbu održivih praksi. - Mogu smisleno objasniti aktivnosti za uvođenje održivih praksi u pojedinim područjima.	- Kontinuirano prate stanje sanitarnih čvorova i upozoravaju nadležnu službu na moguće kvarove. - Koriste alternativna sredstva za čišćenje. - Koriste alternativne higijenske proizvode.

		- Znaju kako predstaviti pozitivne učinke uvođenja održivih praksi. - Predviđaju negativne učinke ako se održive prakse ne provedu ili se provedu u nedovoljnoj mjeri. - Mogu predstaviti proces izrade ili pripreme osnovnih alternativnih sredstava za čišćenje i higijenske proizvode.	- Zaprte osebe uključujuje v izdelavo trajnostnih naravnih čistil (npr. v okviru delovne terapije).
--	--	---	---

SADRŽAJNI SKUP	Teme	Znanje	Vještine
6. HRANA I VODA	Uvod u održivu proizvodnju hrane	- Sposobni su definirati osnovne koncepte i načela održive proizvodnje hrane. - Navedite i opišite različite načine. održiva proizvodnja hrane. - Uspoređuju različite metode održive proizvodnje hrane. - Ističu bitne prednosti i potencijalne nedostatke različitih metoda održive proizvodnje hrane. - Mogu navesti i definirati zašto je održiva proizvodnja hrane važna u zatvorskom okruženju. - Mogu nabrojati ekološke, zdravstvene i nutritivne prednosti.	- Utvrditi moguća područja za uvođenje različitih metoda održive proizvodnje hrane. - Predstavite ideje za uspostavljanje održive proizvodnje hrane nadređenima ili okolišu. Inspiriraju i motiviraju kolege, upravu i zatvorenike da sudjeluju u uvođenju održive proizvodnje hrane. - Svojim primjerima podržavaju održivo razmišljanje i ponašanje.

	Proizvodnja hrane i upotreba hrane	- Prepoznati ključne korake u proizvodnji hrane. - Mogu prepoznati različite metode organske gnojide i kompostiranja te prednosti svake od njih. - Navedite glavne korake i njihove svrhe u pripremi komposta. - Naveći i kritički procijeniti različite načine suzbijanja štetnika i bolesti na održiv i ekološki način. - Mogu nabrojati, opisati i istaknuti prednosti različitih tehnika urbane poljoprivrede. - Razumiju važnost korištenja lokalne i sezonske hrane. Pritom uzimaju u obzir mogućnosti koje nudi zatvorsko okruženje. - Mogu prepoznati glavne hranjive tvari u hrani i navesti za što je svaka hranjiva tvar važna. - Razumiju važnost smanjenja otpada od hrane. - Mogu savjetovati i predložiti različite načine korištenja ostataka hrane.	- Predstavljaju osnovne korake pripreme tla za sadnju. - Testiraju tehnike kompostiranja u privatnoj sferi i prezentiraju nalaze kolegama (zaposlenicima). - Upozoravaju na neodrživo rukovanje hranom. - dijele svoje znanje o nutritivnim vrijednostima i naglašavaju važnost redovite konzumacije svježeg voća i povrća. - Ističu ekonomsku važnost smanjenja otpada od hrane. - Upozoravaju na neprikladne načine skladištenja hrane i proizvoda. - Predlažu pripremu novih obroka od čistih ostataka hrane. - Potiču prikladnije porcije hrane u blagovaonicama. - Redovito se dodatno obrazuju i traže nova znanja o mogućnostima održivijeg upravljanja hranom i sm - Prepoznati obrasce prekomjerne potrošnje vode i mogućnosti za očuvanje i recikliranje vode. anjenja otpada od hrane.
--	---	--	---

	Voda	- Razumjeti probleme očuvanja vode i metode očuvanja vode. - Mogu prepoznati probleme i izazove u štednji vode. - Navedite i opišite najveće potrošače vode u zatvorskom sustavu. - Mogu predvidjeti koji čimbenici mogu utjecati na prosječnu količinu potrošene vode. - Znaju definirati što je siva voda i kako se može ponovno upotrijebiti. - Mogu navesti neke tehničke i operativne mjere za uštedu vode. - Svjesni su svoje osobne odgovornosti i svog utjecaja na mogućnosti uštede i recikliranja vode.	- Prepoznati posljedice problema s opskrbom pitkom vodom kao što su zdravstveni problemi i povećane napetosti. - Prepoznaju uređaje za uštedu vode. - Izrađuju kratki sažetak strategija za uštedu vode. - Poticati i motivirati zatvorenike da smanje potrošnju vode. - Poticati i motivirati zatvorenike da piju dovoljne količine pitke vode.
--	-------------	---	--

SADRŽAJNI SKUP	Teme	Znanje	Vještine
7. ENERGIJA	Upravljanje energijom u zatvorskom sustavu	- Razumjeti osnovne koncepte vezane uz energiju, kao što su obnovljivi i neobnovljivi izvori energije, energetska učinkovitost i energetske tranzicije.	- Utvrditi i analizirati energetske potrebe u zatvorskom sustavu. - Koriste metode za smanjenje potrošnje energije (npr. isključivanje)

		- Poznaju različite izvore energije (npr. solarnu, vjetar, hidroenergiju, fosilna goriva) i njihov utjecaj na okoliš. - Razumjeti koncept energetske učinkovitosti i kako se ona može primijeniti u svakodnevnim aktivnostima unutar zatvorskog sustava.	nepotrebnih uređaja, korištenje energetski učinkovitih uređaja, pravilno održavanje opreme). - Izračunavaju potrošnju energije za specifične aktivnosti u zatvorskom sustavu (npr. grijanje, hlađenje, rasvjeta).
	Energetska učinkovitost i ušteda energije	- Znaju načine postizanja energetske učinkovitosti u zatvorskom sustavu (npr. izolacija zgrada, energetski učinkovita rasvjeta, korištenje automatiziranih sustava za upravljanje energijom). - Svjesni su važnosti energetske učinkovitosti za smanjenje troškova i emisija stakleničkih plinova.	- Provesti analizu energetske učinkovitosti postojećih sustava i infrastrukture u ustanovi. - Predložiti i provesti mjere poboljšati energetsku učinkovitost (npr. zamjena stare opreme energetski učinkovitom, optimizacija rasvjete i grijanja). - Pratiti i izvještavati o uštedama energije i njihovim utjecajima na okoliš. - Potiču zatvorenike na energetsku učinkovitost i uštedu energije.
	Korištenje obnovljivih izvora energije	- Razumjeti prednosti i izazove korištenja obnovljivih izvora energije u zatvorskom sustavu. - Poznaju različite tehnologije obnovljivih izvora energije koje se mogu koristiti u zatvorenom prostoru (npr. solarni paneli, vjetroturbine, biomasa itd.).	- Planiraju i upravljaju projektima uvođenja obnovljivih izvora energije u zatvorski sustav. - Analiziraju troškove i koristi uvođenja obnovljivih izvora energije.

			- Prate rad i održavaju sustave obnovljivih izvora energije kako bi osigurali njihovu učinkovitost. - Pružaju edukaciju zatvorenika o obnovljivim izvorima energije i njihovom doprinosu smanjenju onečišćenja okoliša smanjenjem emisija stakleničkih plinova.
--	--	--	--

SADRŽAJNI SKUP	Upute za provedbu
SAMOSTALNI RAD SUDIONIKA	Sudionici biraju dva zadatka od sedam obrađenih tema koje dobivaju prilikom rasprave o pojedinačnim temama u organiziranom radu. Nalozi se šalju provoditeljima programa u roku od dva tjedna od završetka organiziranog rada.

7.) TRAJANJE PROGRAMA IZOBRAZBE

Program izobrazbe traje 30 sati, od čega je 25 sati organiziranog rada koji pokriva sedam sadržajnih područja, a 5 sati samostalnog rada polaznika.

8.) METODE PROCJENE ZNANJA

Stečena znanja, vještine i sposobnosti procjenjuju se neformalno, kontinuirano. Sudionici programa kontinuirano identificiraju i raspravljaju o tome kako primijeniti stečeno znanje i vještine u praksi u svom svakodnevnom radu. u podučavanju zatvorenika. Sudionici o tome raspravljaju u grupama, u parovima ili malim grupama, a zatim izvijestiti cijelu grupu. Zajedno s provoditeljima programa, multiplikatorima, analiziraju korisnost znanja u stvarnim situacijama pri radu sa zatvorenicima. Neformalna procjena znanja odvija se i kroz rad na primjerima (kvizovi, rad u parovima ili grupama).

Stečena znanja, vještine i sposobnosti provjeravaju se i u obliku samostalnog rada, kada polaznici biraju dva zadatka iz sedam tema. Zadaci su praktično orijentirani prema akcijskom planu za integriranje održivih praksi u rad sa zatvorenicima.

Za dobivanje potvrde o uspješnom završetku programa potrebna je 80%-tna prisutnost i aktivno sudjelovanje u programu (uključivanje u razgovor, dijeljenje iskustava, samoanaliza, grupne i individualne vježbe, ispunjavanje upitnika i sl.) **te pozitivna ocjena dva odabrana zadatka** predana u sklopu samostalnog rada, koje polaznici šalju pružateljima programa **u roku od dva tjedna** nakon završetka organiziranog dijela programa.

9.) ORGANIZACIJA OBRAZOVANJA IZOBRAZBE (OBLICI I METODE)

Zbog prirode posla u zatvorskom okruženju, preporučuje se da se obuka održi **tijekom tri dana**. Nakon završetka organiziranog rada, polaznici imaju **dva tjedna** za samostalan rad.

Multiplikatori koji provode program s ciljem integriranja održivih praksi u rad i poučavanje zatvorenika namjerno koriste kombinaciju formata, metoda i pristupa. Osmišljeni su kako bi se podigla svijest, razvile praktične kompetencije i potaknule dugoročne promjene u profesionalnoj praksi sudionika, čime se doprinosi ciljevima programa.

Preporučene metode, formati i pristupi

Program se provodi u obliku praktičnih radionica. Izvršitelji programa, multiplikatori, biraju između raznih metoda, načina isporuke materijala, vježbi i interaktivnih radionica koje zahtijevaju aktivno sudjelovanje ili suradnju sudionika - participativne metode. Metode mogu uključivati praktične vježbe i simulacije, studije slučaja i konkretne vježbe iz prakse u radu sa zatvorenicima, pristup usmjeren na rješenja gdje sudionici rješavaju konkretne izazove održivosti s kojima se mogu susresti u zatvorima, na primjer smanjenje otpada, korištenje digitalnih alata i resursa, pristup usmjeren na dugoročne koristi za zatvorenike, uključivanje kreativnih metoda učenja (npr. igranje uloga itd.)

Predznanje se prilagođava potrebama polaznika.

Oblici rada mogu se odvijati i u parovima, u manjim grupama, u cijeloj grupi, na način kao što je Suradničko učenje - grupni rad za promicanje interdisciplinarnih rješenja i kolektivne odgovornosti za održive promjene.

Preporučene dodatne didaktičke tehnike: pripovijedanje (Storytelling) - korištenje priča o uspješnim održivim inicijativama u zatvorima, izazovne rasprave (Sokratov dijalog), korištenje igara i natjecanja (Gamifikacija) itd.

10.) ZNANJE I VJEŠTINE IZVRŠITELJA PROGRAMA IZOBRAZE

Izvršitelji programa su multiplikatori koji rade u zatvorskom sustavu i imaju znanje o održivom razvoju, društvenoj odgovornosti i zaštiti okoliša. Mogu imati najmanje sveučilišnu diplomu iz područja geografije, zaštite prirode i okoliša, zdravstva, biologije itd. usporedivih područja ili imati drugo visoko obrazovanje te stečeno znanje iz održivog razvoja, društvene odgovornosti i zaštite okoliša u obliku obuke u trajanju od najmanje 20 sati.

11.) POTVRDA O OSPOSOBLJAVANJU

Certifikat koji dobiju polaznici obuke je neformalne prirode.

PRILOG 1 –

IZVORI

Međunarodni dokumenti

- Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih naroda (UN SDG) – Cilj 4.7 i Cilj 12.8. <https://sdgs.un.org/goals>
- United Nations. (2015). *Transformacija našeg svijeta: Agenda 2030 za održivi razvoj*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Vijeće Europe. (1989). *Preporuka br. R(89)12 Odbora ministara državama članicama o obrazovanju u zatvorima*. <https://rm.coe.int/16804fcf2a>

Europski dokumenti

- Europska komisija. (2019). *Europski zeleni plan*, COM(2019) 640 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640>
- Europska komisija. (2020). *Strategija europskog pravosudnog osposobljavanja 2021.–2024.* https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-judicial-training-strategy-2021-2024_en.pdf

Nacionalni dokumenti

- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. (2017). *Strategija razvoja Slovenije do 2030*. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030.pdf>
- Vlada Republike Hrvatske. (2021). *Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine*. <https://strategija.hr>

Analize i interni projektni dokumenti

- Cene Štupar – CILJ & Centar za izobrazbu. (2024). *Popis dobrih prakse i prijedlozi u području održivog razvoja u zatvorskim sustavima Republike Slovenije i Republike Hrvatske*. Interni dokument projekta »First in – then out«.
- Cene Štupar – CILJ. (2025). *Evaluacija pilot-provedbe programa “Aktivacija za održivi razvoj” u Republici Sloveniji*. Interni dokument projekta »First in – then out«.
- Centar za izobrazbu. (2025). *Evaluacija pilot-provedbe programa “Aktivacija za održivi razvoj” u Republici Hrvatskoj*. Interni dokument projekta »First in – then out«.

PRILOG 2 –

PREPORUČENA LITERATURA I IZVORI ZA POJEDINAČNE SKUPOVE SADRŽAJA ZA IZVODITELJE PROGRAMA

UVOD U ODRŽIVI RAZVOJ

Literatura

- Kikec, T. (2023). *Podnebne spremembe - kako se prilagodim*. Digitrajni učitelj. Ljubljana, Rokus Klett.
- Žibern, I. (2021). *Antropogene podnebne spremembe, 1. del: Naravni vzroki za spreminjanje podnebja na Zemlji*. Filozofska fakulteta univerze v Mariboru. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ff.um.si/wp-content/uploads/Ziberna-Antropogene-podnebnne-spremembe-1.del-Naravni-vzroki-za-spreminjanje-podnebnja-na-Zemlji.pdf>.

Internetski izvori

- Amnesty International. *Cilji trajnostnega razvoja*. <https://sola.amnesty.si/ctr> (28. 11. 2024).
- Anić M., Buhin Huzanić M., Pavlič T., Pleić, T. *Geografija 1, digitalni obrazovni sadržaji za prvi razred opće gimnazije*. <https://edutorij-admin-api.carnet.hr/storage/extracted/af0509d5-844b-4eea-bf1f-aede697f1e0a/geografija-1-1.html> (5. 12. 2024).
- Astronomski magazin. *Animacija "nagib" za članak u Astronomskom magazinu*. <https://www.youtube.com/shorts/paaKig05OVE> (29. 11. 2024).
- Astronomski magazin. *Animacija "ekscentricitet" za članak u Astronomskom magazinu*. <https://www.youtube.com/watch?v=BeyLq-FodpM> (29. 11. 2024).
- Astronomski magazin. *Animacija "precesija" za članak u Astronomskom magazinu*. https://www.youtube.com/shorts/UDbt1D_tUAW (29. 11. 2024).
- Fandom Community. *PangaeaUltima*. https://speculativeevolution.fandom.com/wiki/Pangaea_Ultima (29. 11. 2024).
- Europska agencija za okoliš. *Emisije stakleničkih plinova u EU-u po onečišćujućim tvarima*. https://www.europarl.europa.eu/resources/library/images/20241202PHT25741/20241202PHT25741_original.png (5. 12. 2024).

- Evropski parlament. *Izpusti toplogrednih plinov po državah in sektorjih (infografike)*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/sl/article/20180301STO98928/izpusti-toplogrednih-plinov-po-drzavah-in-sektorjih-infografike> (5. 12. 2024).
- Evropski parlament. *Koliko izpustov CO2 v EU povzročajo avtomobili (infografike)*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/sl/article/20190313STO31218/koliko-izpustov-co2-v-eu-povzrocajo-avtomobili-infografike> (5. 12. 2024).
- Global Footprint Calculator. *What is your ecological footprint?* <https://www.footprintcalculator.org/home/en> (8. 12. 2024).
- Global Footprint Network 2025. https://data.footprintnetwork.org/#/?_ga=2.90017432.2046689812.1663225398-2003458953.1663225398 (8. 12. 2024).
- Inštitut za zdravje in okolje. *Kakšen je tvoj ekološki odtis?* <https://izo.si/en/izracunaj-ekoloski-odtis/> (8. 12. 2024).
- International Civil Aviation Organization. *CAO Carbon Emissions Calculator (ICEC)*. <https://www.icao.int/environmental-protection/CarbonOffset/Pages/default.aspx> (5. 12. 2024).
- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. *E-torba*. <https://etorba.sio.si/etorba/sl/books/7/read/page-34.xhtml#m239334> (28. 11. 2024).
- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. *E-torba*. <https://etorba.sio.si/etorba/sl/books/7/read/page-09.xhtml#m108300> (28. 11. 2024).
- N1SLO. *Resnice in laži: koliko CO2 je v ozračju in zakaj ima tako velik vpliv*. <https://n1info.si/novice/slovenija/resnice-in-lazi-koliko-co2-je-v-ozracju-in-zakaj-ima-tako-velik-vpliv> (28. 11. 2024).
- Osnovna škola Supetar. *Staklenički plinovi*. http://www.os-supetar.skole.hr/me_unarodna_godina_odr_ive_energije/eko_znanje/ekologija?news_hk=5602&news_id=704&mshow=1162 (5. 12. 2024).
- School of Geosciences University of Sydney NSW. *EarthByte Group*. <http://www.earthbyte.org/modelling-global-precipitation-since-250-million-years-ago/> (4. 12. 2024).
- Škola za život. *Geografija; 1 r gimnazije; Nastanak orografskih padalina*. <https://www.youtube.com/watch?v=AYNxQGx4jqQ> (5. 12. 2024).
- Universe Today, space and astronomy news. *Pangea*. <https://www.universetoday.com/tag/pangea/> (4. 12. 2024).
- Wikipedia. *Pangea*. https://simple.wikipedia.org/wiki/Pangaea#/media/File:Pangaea_continents.svg (28. 11. 2024).
- Wikipedia. *Milutin Milanković*. https://sl.wikipedia.org/wiki/Milutin_Milankovi%C4%87 (28. 11. 2024).

UTJECAJ POJEDINCA NA PROMJENE

Internetski izvori

- Carnet. (2021). *Utjecaj čovjeka na ekosustav*. https://edutorij-admin-api.carnet.hr/storage/extracted/2438520/j_2.html (22. 10. 2024).
- Doc. dr.sc. Andreja Bubić i doc. dr. sc. Tonča Jukić. (2016). *Jedna lasta (ne) čini proljeće: perspektiva pojedinca u kontekstu održivoga razvoja*. <https://hrcak.srce.hr/file/276583> (12. 12. 2024).
- Ekonomski institut Zagreb. (2009). *Parcipativno odlučivanje za održivi razvoj*. <https://www.eizg.hr/publikacije/knjige/participativno-upravljanje-za-odrzivi-razvoj/628> (12. 1. 2025).
- Europska komisija. *Access to European Union law*. <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/glossary/sustainable-development-goals.html> (15. 12. 2024).
- Europski parlament. (2024). *Kružno gospodarstvo*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/hr/article/20151201STO05603/kruzno-gospodarstvo-definicija-i-koristi-koje-donosi> (22. 10. 2024).
- Institut za društveno odgovorno poslovanje. (2021). <https://idop.hr/ciljevi-odrzivog-razvoja/> (22. 12. 2024).
- Inženjeri zaštite životne sredine. (2023). <https://reciklaza.biz/rec-struke/koncept-zero-waste-u-hrvatskoj/> (22. 12. 2024).
- Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske. (2019.) <https://mpudt.gov.hr/zajednice-uzor-obiljezavaju-prvu-godinu-provodjenja-projekta/21052> (12. 1. 2025).
- Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije (2024). <https://mpudt.gov.hr/obiljezana-sedma-godisnjica-zajednica-uzor/29557?lang=el> (12. 12. 2024).
- OpenAI. (2024). ChatGPT (GPT-4-turbo). Veliki jezikovni model. OpenAI. (27. 11. 2024).
- Pravilnik o tretmanu zatvorenika (»Narodne novine«, broj 123/21). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2021_11_123_2109.html (22. 10. 2024).
- Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske (2009.) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html (22. 10. 2024).

U ZDRAVOM TIJELU ZDRAV DUH U ZDRAVOM OKOLIŠU

Literatura

- Clear, J. (2020). *Atomske navade*. Miš založba.
- Dispenza, J. (2017). *Odvadite se biti to, kar ste*. Založba Primus d.o.o.
- Dispenza, J. (2017). *Placebo ste vi*. Založba Primus d.o.o.
- Goleman, D. (1997). *Čustvena inteligenca*. Založba Mladinska knjiga.
- Hosta, dr. Milan (2024). *Zadihaj! Učbenik ljuboživosti 1. del*. Primus d.o.o.
- Hudovernik, Janez (2023). *Moč dihanja*. Pro Acta d.o.o.

- Megla, M. (2019). *Stres, kuga sodobnega časa*. Reset, Restart založništvo.
- Sandeman, S. (2023). *Vdihni, izdihni*. Učila.
- Wolf, R. (2010). *The Paleo Solution: The Original Human Diet*. Victory Belt Publishing.

Internetski izvori

- Ministrstvo za zdravje. *Nacionalni program o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015-2025, Dober tek Slovenija*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/Preventiva-in-skrb-za-zdravje/Varovanje-in-krepitev-zdravja/prehrana-in-tel-dej-np-DTS/DTS-nac-prog-_brošura_web_2016.pdf (10. 11. 2024).
- Nacionalni inštitut za javno zdravje. *Urejeno spanje za vse*. <https://nijz.si/wp-content/uploads/2024/04/Spanje-klikabilen-dokument-v4.pdf> (23. 11. 2024).
- Scientific Reports. *Effect of breathwork on stress and mental health: A meta-analysis of randomised-controlled trials*. <https://www.nature.com/articles/s41598-022-27247-y> (23. 11. 2024).
- The Human Being Project. *The Science of Breathwork: Benefits and Techniques Backed by Research*. <https://thehumanbeingproject.co/science-of-breathwork/> (23. 11. 2024).

OTPAD I RECIKLAŽA

Literatura

- Bogataj L.K. (2017). *Planet, ki ne raste*. Cankarjeva založba.

Internetski izvori

- DINOS družba za pripravo sekundarnih surovin, d.o.o. *Kaj vse je embalaža: merila za razvrščanje in ponazoritveni primeri*. <https://www.uredi-embalazo.si/blog/kaj-vse-je-embalaza-merila-za-razvrscanje-in-ponazoritveni-primeri/> (12. 11. 2024).
- Društvo Verjamem vate. *Naša trgovin'ca*. <https://www.verjamemvate.si/nasa-trgovinca/> (12. 11. 2024).
- Ekoglobal.net. *Kaj je recikliranje?* <https://ekoglobal.net/kaj-je-recikliranje/> (12. 11. 2024).
- ESG 183. *V e-odpadkih je skrito izjemno bogastvo, a je prezrto*. <https://www.zelenaslovenija.si/wp-content/uploads/2023/11/ESG-183.pdf> (12. 11. 2024).

- European Space Agency. *Space Junk*. https://www.esa.int/ESA_Multimedia/Videos/2019/02/Distribution_of_space_debris_in_orbit_around_Earth%20%20https://www.nationalgeographic.com/science/article/space-junk (12. 11. 2024).
- Evropski parlament. *Plastični odpadki in reciklaža v EU*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/sl/article/20181212STO21610/plasticni-odpadki-in-reciklaza-v-eu-infografika> (12. 11. 2024).
- Evropski parlament. *Plastika v oceanih: dejstva, posledice in novi predpisi EU*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/sl/article/20181005STO15110/plastika-v-oceanih-dejstva-posledice-in-novi-predpisi-eu> (12. 11. 2024).
- Glasilo Uradni list Republike Slovenije. *Uredba o ravnanju z embalažo in odpadno embalažo*. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2021-01-1053/uredba-o-embalazi-in-odpadni-embalazi> (12. 11. 2024).
- Javno podjetje Komunala Slovenj Gradec d.o.o. *Hierarhija ravnanja z odpadki*. <https://www.komusg.si/ravnanje-z-odpadki> (12. 11. 2024).
- Javno podjetje vodovod kanalizacija snaga d.o.o. *Odpadki*. <https://www.vokasnaga.si/odpadki> (12. 11. 2024).
- Komunala Slovenska Bistrica d. o. o.. *Nevarni odpadki*. <https://www.komunala-slb.si/nevarni-odpadki.html> (12. 11. 2024).
- Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo. Direktorat za okolje. *Ravnanje z odpadki*. <https://www.gov.si teme/ravnanje-z-odpadki/> (12. 11. 2024).
- Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo. Direktorat za okolje. *Vrste odpadkov*. <https://www.gov.si teme/vrste-odpadkov/> (12. 11. 2024).
- Montel Energetika.NET d.o.o. *Ponovna uporaba odpadkov – rešitev v boju proti nakopičeni odpadni plastični embalaži*. <https://www.energetika.net/novice/clanki/ponovna-uporaba-odpadkov-%E2%80%93-resitev-v-boju-proti-nako> (12. 11. 2024).
- Nacionalni inštitut za javno zdravje. *Ravnanje s kuhinjskimi odpadki*. <https://nijz.si/moje-okolje/varnost-zivil/ravnanje-s-kuhinjskimi-odpadki/> (12. 11. 2024).
- Najin trening, Naja Ulaga s.p. *GREHI HITRE MODE ali zakaj je ta okoljsko neodgovorna?* <https://relovelabel.com/slo/grehi-hitre-mode-okolje/> (12. 11. 2024).
- ProPLUS. *Evropejec zavrže 11 kilogramov oblačil na leto*. <https://www.caszazemljo.si/trajnostno/evropejec-zavrze-11-kilogramov-oblacil-na-leto.html> (12. 11. 2024).
- ProPLUS. *WHO: Kopičenje e-odpadkov vpliva na zdravje več milijonov otrok*. <https://www.caszazemljo.si/ekologija/who-kopicenje-e-odpadkov-vpliva-na-zdravje-milijonov-otrok.html> (12. 11. 2024).
- PUP-Sauberbacher d.o.o. *Nevarni odpadki*. <https://www.pup-sauberbacher.si/index.php/domov/locevanje-odpadkov/nevarni-odpadki> (12. 11. 2024).

Internetski izvori

- NIJZ. *Nasveti za umivanje rok*. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/navodila_higiena-rok_splosna-javnost.pdf (20. 11. 2024).
- National Health Service in England. (2022). *Look After your body Personal Hygiene Resource Pack*. <https://www.suffolklocaloffer.org.uk/asset-library/personal-care-hygiene.pdf> (11. 11. 2024).
- BARJANS. *Ekološka čistila*. <https://www.barjans.si/cistilna-sredstva/ekoloska-cistila/> (22. 11. 2024).
- ABCzdravja. *Okolju in zdravju prijazna čistila*. <https://www.abczdravja.si/bivanje/okolju-in-zdravju-prijazna-cistila/> (22. 11. 2024).
- European Cleaning Journal. *The role of biotechnology in sustainable cleaning products*. <https://www.europeancleaningjournal.com/magazine/articles/specialfeatures/the-role-of-biotechnology-in-sustainable-cleaning-products> (10. 10. 2024).
- Pub Med. *Cleaning products. Their chemistry, effects on indoor air quality, and implications for human health*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S01604120240042278> (20. 10. 2024).
- Springer Nature. *Green Chemistry*. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4615-5395-3_3 (17. 11. 2024).
- Green Facilities. *Why Eco-Friendly Cleaning Products Are The Way Forward*. <https://resources.greenfacilities.co.uk/blog/toxic-cleaning-products-why-green-is-the-way-forward> (15. 12. 2024).
- Natinional Library of Medicine. *Traditional and environmentally preferable cleaning product exposure and health symptoms in custodians*. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4976595/> (15. 11. 2024).
- WeCleanYourHouse.com. *Green Cleaning vs. Traditional Cleaning: Pros & Cons*. <https://wecleanyourhouse.com/green-cleaning-vs-traditional-cleaning-pros-cons/> (15. 11. 2024).
- THA Housecleaning. *The Advantages of Eco-Friendly Cleaning Products for House Keeping*. <https://www.thacleaning.com/benefits-green-cleaning-house-keeping/> (17. 11. 2024).
- NIJZ. *5. maj – mednarodni dan higijene rok – "Ohranimo življenja: očistimo roke"*. <https://www.gov.si/novice/2020-05-04-5-maj-mednarodni-dan-higijene-rok-ohranimo-zivljenja-ocistimo-roke/> (20. 11. 2024).

HRANA I VODA

Literatura

- Allen L. (2015). *Water reuse, Water conservation, Water-supply, Gardens -Irrigation*. North Adams, MA: Storey Publishing.
- Allen L. (2015). *The Water-Wise Home: How to Conserve, Capture, and Reuse Water in Your Home and Landscape*. Storey Publishing, LLC.
- Lancaster B. (2019). *Rainwater Harvesting for Drylands and Beyond*. Rainsource Press; Revised Third Edition.

- Lončar, S. (2021). *Samooskrba v praksi*. Jasno in glasno d.o.o.
- Vickers A. (2001). *Handbook of Water Use and Conservation*. Waterplow Pr.

Internetski izvori

- Bueaou Veritas Slovenia. *4 načini za trajnostno proizvodnjo hrane*. <https://www.bureauveritas.si/newsroom/4-nacini-za-trajnostno-proizvodnjo-hrane> (19. 10. 2024).
- Sustainable Food Trust. *The power of food for rehabilitation in prisons*. <https://sustainablefoodtrust.org/news-views/the-power-of-food-for-rehabilitation-in-prisons/> (20. 10. 2024).
- Svjetska organizacija za zaštitu prirode i vodeći glas za prirodu. *Priroda nestaje*. <https://www.wwf.adria.org/hr/> (27. 1. 2025).
- Udruga koja pruža edukativne materijale o štednji vode i ekologiji. *Zelena akcija*. www.zelena-akcija.hr (28. 1. 2025).
- Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta. *Hrana ni odpadak: preprečevanje, zmanjševanje in uporaba odpadne hrane*. <https://www.bf.uni-lj.si/sl/raziskave/raziskovalni-projekti/2021030217220822/hrana-ni-odpadek:-preprecevanje,-zmanjsevanje-in-uporaba-odpadne-hrane> (20. 10. 2024).
- Recosi d.o.o., so.p. *Vpliv elektronskih naprav na okolje*. <https://www.recositech.com/blog/vpliv-elektronskih-naprav-na-okolje.html?srltid=AfmBOoq0WCU5vdQ19PoQFSzInzezCMW3c9NRYas9KCRQBFsteN9J3O90> (12. 11. 2024).
- Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. *Uredba o odpadni električni in elektronski opremi*. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=URED6521> (12. 11. 2024).
- Styria Media si, d. o. o. *Merjenje emisij: Električni avtomobili v čisto drugi luči*. <https://www.zurnal24.si/avto/na-strom/merjenje-emisij-elektricni-avtomobili-v-cisto-drugi-luci-385600> (12. 11. 2024).
- Youtube. Maron M. End Times Fun on Netflix. *We did everything we could*. https://youtube.com/shorts/Ug6py7PoHR8?si=eDbBXdw_CP_Hv5Vr (12. 11. 2024).

ENERGIJA

Literatura

- Brown, M., & Sovacool, B. K. (2011). *Climate Change and Global Energy Security: Technology and Policy Options*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Goswami, D. Y., & Kreith, F. (2007). *Handbook of Energy Efficiency and Renewable Energy*. Boca Raton, FL: CRC Press.

- Harris, J. M., & Roach, B. (2018). *Environmental and Natural Resource Economics: A Contemporary Approach*. London: Routledge.
- Heinberg, R. (2011). *The End of Growth: Adapting to Our New Economic Reality*. Gabriola Island, Canada: New Society Publishers.
- UNESCO (2014). *Education for Sustainable Development: A Global Commitment*. Paris: UNESCO Publishing.

Internetski izvori

- Hrvatska elektroprivreda (HEP). (2024). *Savjeti za štednju energije*. <https://www.hep.hr> (22. 10. 2024).
- Koreqt. *Praktični vodič za uštedu energije*. <https://koreqt.hr/savjeti/prakticni-vodic-za-ustedu-energije/> (22. 10. 2024).
- OpenAI. (2024). ChatGPT (GPT-4-turbo). Veliki jezikovni model]. OpenAI. (27. 11. 2024).
- Sustainability in Prisons Project (SPP). *Službene informacije o održivosti u zatvorskim sustavima*. <http://sustainabilityinprisons.org/> (22. 10. 2024).
- United Nations Development Programme (UNDP). (2016). *Guide to Sustainable Energy Practices*. <https://www.undp.org> (22. 10. 2024).

PRILOG 3 –

KATALOG KOMPETENCIJA ZA PROGRAM OSPOSOBLJAVANJA "AKTIVACIJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ"